

Autor: Guillaume Durocher

Emil Cioran

Apologie de la barbarie: Berlin - Bucharest (1932-1941)

Paris: L'Herne, 2015

Špičkové nakladatelství L'Herne v roce 2015 vydalo velice zajímavý titul: sborník článků Emila Ciorana, otištěných před válkou v rumunských novinách. Cioran, později slavný aforista, byl i v době před spojeneckým vítězstvím bystrým pozorovatelem, kousavým kulturním kritikem a politickým analytikem.

Při čtení knihy mě zajímala především motivace Cioranovy podpory nacionalismu s fašismem. Opakovaně se setkáváme s několika motivy:

Pocit méněcennosti z rumunské zaostalosti, historické bezvýznamnosti a kulturní i intelektuální závislosti na Západě: „Proto Rumun vždy souhlasí s tím spisovatelem, kterého četl naposled.“ (22)

Nápadná germanofilie, hluboké uznání pro německé umělce a intelektuály, německou náruživost, patos i pronikavý popis západní dekadence.

Znechucení z demokratické politiky, která podle něj vede k sobeckému individualismu a politické paralýze.

Zjevné upřednostnění přesvědčení a iracionální kreativity nad neplodným racionalismem a skepticismem.

Cioran, který byl s německou vysokou kulturou dobře obeznámen už z dob svých studií v Rumunsku, našel opravdové zalíbení v hitlerovském Německu hned v roce 1933, kdy se tam díky stipendiu od Humboldtovy nadace přistěhoval.

Napsal:

V Německu jsem si uvědomil, jak mylná byla moje víra v možnost dokonalého začlenění se do cizí kultury. Doufal jsem v naprosté ztotožnění se s německými dějinami, vytržení svých rumunských kulturních kořenů a v úplnou asimilaci do německé kultury. Absurditu této iluze myslím není třeba dále rozvádět. (str. 100)

Zřetelných je vliv německých velikánů jako Nietzsche, Spengler a Hitler [1] na Ciorana. Nebyl to žádný chvilkový rozmar. V roce 1937 napsal:

„Pochybuji, že by se našlo mnoho lidí – dokonce i zde, v Německu – kteří by Hitlera obdivovali víc než já.“ (str. 240)

V jistém slova smyslu je Cioranovo politické smýšlení nanejvýš realistické, otevřeně připouštějící tragické stránky lidské existence. Italský fašismus a hlavně německý národní socialismus obdivuje proto, že tato politická hnutí obnovila pevné smýšlení a zvýšila historickou úroveň i mezinárodní postavení těchto národů. Je-li k tomu třeba omezit některé svobody a odsunout jisté jednotlivce na okraj společnosti, aby mohlo společenství vzkvétat, budiž. V oblasti zahraniční politiky prosazoval národní soběstačnost (autarkii) a *Realpolitik* namísto závislosti na nestabilních nebo cizí zatížených spojenectvích.

Cioran dával najevo značnou skepsi k pacifistickým a univerzalistickým hnutím a byl pevně přesvědčen, že každý národ má své vlastní dějinné směřování. Lidské dějiny podle něj nutně nekončí konvergencí a měly by zůstat pluralistické. Pokud by se vývoj Evropy měl slít do jediné kultury, tragicky by to nejprve znamenalo triumf jedné kultury, která by následně ostatní zadusila. Cioran soudil, že obzvlášť franko-německý smír není možný bez zhroucení jedné ze zemí (samozřejmě nemohl tušit, že rozdraceny budou obě). Rozmanitost a jisté napětí mezi národy a civilizacemi vnímal jako pozitivní a zdroj „zásadního protikladu, z něhož vyvěrá život“. (str. 98)

Vedle těchto realistických úvah, formulovaných v odtažitém a uměřeném stylu, však byl silnou motivací Cioranovy politiky a zejména jeho nacionalismu také pocit zoufalství ze stavu jeho rumunské vlasti. Cioran k ní pociťoval hluboce niterný těsný vztah a palčivě si byl vědom podle jeho mínění nedostatečnosti této okrajové, bukolické kultury. Se zápallem, zakaleným zoufalstvím, proto volá po fanaticky nacionalistické a totalitární diktatuře, která by roznítla plamen geopolitické, dějinné i kulturní obrody Rumunska. Jedině takovýto, podle německého vzoru vytvořený režim podle něj mohl vtisknout žádoucí formu mladé generaci a vykoupit jinak bezvýznamný národ. Zachování demokracie by naopak znamenalo jediné pokračující rozpad národa na masu nejednotných a zkažených jednotlivců: „Ještě jedno období ‚demokracie‘ a Rumunsko nadobro potvrdí své postavení historické náhody.“ (str. 225)

Cioranovo dílo přináší podnětnou a neobvyklou kombinaci realistických pozorování a intenzivního patosu.

Jeho nacionalismus se rozhodně vzpírá všem zavedeným „škatulkám“. S pobavenou blahosklonností píše o místní tradici nostalgických a provinčních vlasteneckých spisovatelů: „Jistě – zeměpisný nacionalismus, nám tak dobře známý, s jeho spisky plnými vypjatého vlastenčení a idylických vizí naší historické existence, má své pozitivní stránky a pochopitelně i práva.“ (str. 150) Nijak ho nezajímal ani nacionalismus coby moralisticky reakční a obranný konzervatismus, tj. v praxi vymezený pouze jako snaha o zachování územní celistvosti a hranic Velkého Rumunska, jež se po 1. světové válce jako zázrakem stalo připojením Sedmihradska skutečností.

Nacionalismus podle něj měl sloužit většímu politickému projektu, mít jasně daný soubor

hodnot a také si vytyčit cíl umožnit historický rozkvět, ne jen zůstat sentimentalismem či sobeckým účelem sám o sobě. O předním nacionalistickém politikovi A. C. Cuzy, jehož hlavním tématem byl antisemitismus, Cioran napsal:

Nacionalismus coby sentimentální formulka bez jakékoliv ideologické opory nebo politické vize postrádá smysl. Neslavný osud A. C. Cuzy nelze vysvětlit jinak, než jako agitování apolitického muže, jehož fanatismus, který nikdy nešel dál než za antisemitismus, se nikdy nemohl stát rumunským osudem. Kdybychom neměli Židy, Cuza by na svoji zemi nejspíš vůbec nemyslel. (str. 214)

Cioran považuje za důležité pro pojetí nacionalismu také čas a účel:

Člověk je nacionalistou *výhradně tehdy*, kdy se nebýt nacionalistou stává zločinem proti národu. Tehdy znamená historický okamžik, kdy je aktivní zapojení každého příslušníka národa otázkou svědomí. Požadavky historického okamžiku ovšem také velí: člověk není [pouze] nacionalistou, ale **také** nacionalistou. (str. 149-50)

Cioran se – alespoň na základě vybraných článků – nezajímal ani o křesťanství a ostře se vymezoval proti rumunské minulosti i tradicím ve prospěch revolučního projektu vojenské organizace, plánované industrializace a národní nezávislosti. Rumunsko podle něj nepotřebovalo nic menšího než „národní revoluci“, k níž je ovšem třeba „dlouhodobé **megalomanie**“. (str. 154)

Celý tento nástin se zdá být v ostrém kontrastu s rolnickým tradicionalismem a křesťanským mysticismem Železného gardy Cornelia Zeley Codreanu. Cioran ovšem v Gardě viděl rumunské „probuzení“ a po Codreanuově zavraždění napsal dojemnou ódu na Kapitána. A naopak sedmihradského politika Iulia Maniua, který se umírněně snažil nacházet konsenzus, Cioran bez milosti odsuzuje jako neúspěšného a rozkladného „balkánského buddhistu“, který šíří „politickou leukemii“. (str. 220)

Jeden z mých přátel kdysi poznamenal, že alespoň v některých ohledech se Cioranův program podobá pozdější politice Nicolae Ceaușesca: snad se rumunští komunisté skutečně snažili naplnit ambiciózní představy o náležitém postavení jejich národa na světové scéně.

Člověka zarazí kontrast mezi Cioranovými až lyrickými texty o Německu, zoufalým voláním po „přerodu“ Rumunska a jeho dokonale jasným a velice vyváženým **zhodnocením fašistické Itálie**. V Cioranových revolučních ambicích lze vycítit cosi hluboce **nerozumného**. Fašismus totiž nepochybně je efektivní metodou nastolení politické stability, pevného vedení a občanského smíru, rozdrčení komunismu, maximalizace síly a nezávislosti země i výchovy a systematické organizace národa podle upřednostňovaných hodnot.

Ani fašismus však nesvede zázraky. Politika musí pracovat s dostupným lidským materiálem i dějinnou trajektorií – a nic si nenalhávat. Prahnout po totální transformaci a *tabula rasa* je hra

s ohněm. Podobné revoluce často končí ranami zasazenými vlastní rukou. Jakmile prvotní vášnivé opojení pomine, zůstává národ poraněný a umenšený: občanskou válkou, tyranidou nebo deformací ve jméně utopických ambicí. Navíc se prodělaným traumatem odstup od „vyspělých“ zemí jen dále zvětší.

V rumunském případě si umím představit, že by energický, progresivní, ale relativně umírněný autoritářský režim dokázal pozvednout historickou úroveň země, jako se to povedlo fašismu v Itálii. Rumunsko se mohlo stát balkánským hegemonem. K pozvednutí Rumunska však bylo třeba generací pečlivého a vytrvalého úsilí, ne zběsilého vzplanutí, zejména v oblasti demografické politiky. Rumunsko bylo poměrně řídko osídlené: na území dvakrát větším než Anglie žila pouhá polovina anglického obyvatelstva. V meziválečném Rumunsku se dařilo progresivnímu a dynamickému **eugenickému** hnutí, které se snažilo vylepšit biologickou úroveň národa, i jeho snahy však přišly nazmar.

Dalším velice nápadným rysem Cioranova fašismu a nacionalismu je **neváženost**, s níž nahlíží na otázku rasy. Ve svém prvním v Německu napsaném (14. listopadu 1933) článku píše:

Namítne-li někdo, že politické směřování současného Německa je nepřijatelné, že spočívá na falešných hodnotách, že rasismus je pseudovědecká šalba a že německá výlučnost není nic než projev kolektivní megalomanie, odvětim: Co na tom všem sejde, pokud se Německo pod tímto zřízením cítí dobře, osvěžené a plné energie?

Zjednodušení přitažlivosti národního socialismu čistě na jeho emocionální sílu, přestože ta samozřejmě je důležitá, jistě vyvolá nemalé nepochopení u progresivních vyznavačů rasové vědy či evolučních humanistů. 2] V podobném duchu Cioran na některých místech vyjadřuje sympatie ke komunismu, protože i tato ideologie je schopna podněcovat intenzivní zápal. Celé to poněkud zavání lehkovážností. Přesto však nám, kdo jsme nuceni žít v hničícím a nesmyslném řádu, nezbyvá než sdílet Cioranovu naději: „Nemáme jiného poslání než ze všech sil pracovat na urychlení procesu osudného kolapsu“. (str. 51)

Není zcela zřejmé, kdy u Ciorana došlo k vystřízlivění z opojení hitlerovským Německem. Skutečnost, že svůj kritický komentář „O Francii“ sepsal už v roce 1941, ještě před velkým obratem válečného štěstí sil Osy, je jistě nanejvýš zajímavá.

Cionoranovy postřehy ohledně určité rumunské neschopnosti jsou pronikavé a naneštěstí je potvrzuje i dnešní stav balkánských zemí. Cioran pocházel ze Sedmihradska, kde sice žila rumunská většina, ale vedle početné saské a maďarské menšiny měl tento region také tradici rakousko-uherské správy. Cioran vyzdvihuje kontrast flegmatických Sasů se rtuťovitými Rumuny nebo usedlých sedmihradských „občanů“ se zkorumpovanými „patrioty“ ze starorumunských provincií (Valašsko a Moldávie). A tak i když nechtěl, aby se Rumunsko stalo jen dalším ctihodným, zámožným „Švýcarskem“, toužil Cioran podle všeho i po troše oné starosvětské (buržoazní?) kompetentnosti. V tomto duchu skutečně Sedmihradsko

nazývá „rumunským Pruskem“.

Ještě dnes se s výjimkou Bukurešti nacházejí bohatší a lépe fungující části země v Sedmihradsku. Při prezidentských volbách v roce 2014 se oblasti, kde si největší podporu voličů získal liberálně konzervativní kandidát Klaus Iohannes, velice nápadně překrývaly s historickými rakousko-uherskými hranicemi.

Nejsilnějším prvkem Cioranovy tvorby však alespoň pro mě je jeho dialektika zájmů ryze intelektuálních – **průzračnost uvažování, marnost věcí, univerzální pravda** – s poznáním a touhou po **omamné žízni** po Životě: víra, okamžité konání, nemilosrdnost a vášeň. Sám k tomu poznamenává:

Kolísání mezi zájmy, jež by snad ani nemohly být vzdálenější aktuálnímu dění, a potřebou zaujmout v toku dějin bezprostřední postoj vede v myslích některých současných intelektuálů k podivnému šílenství, neustálému podráždění a takřka nesnesitelnému napětí. (str. 117)

Při čtení následující pasáže jsem byl lehce šokován, že na něco podobného narážím právě zde, samotnému mi však už přišlo na mysl něco podobného.

V Německu jsem se pustil do studia buddhismu, abych zcela nepropadl opojné kontaminaci hitlerismem. Meditace nad prázdnotou mi však pomohly pochopit **její** protiklad v podobě hitlerismu lépe, než by to kdy mohla dokázat jakákoli ideologická příručka. **Bezprostřední pozitivita, hrůznost světských rozhodnutí**, naprostá nepřítomnost transcendence politiky, ale především **klanění se nemilosrdné říši stávání se v diktatuře rostou a rostou** – až k nevydržení. **Dusivý rytmus, střídaný megalomanským dechem, utváří svébytný psychologický profil diktatury**: monumentální šerosvit. (str. 233-34)

Příroda neznající slitování a neodvratná propast – to je myslím velice plodná dialektika. Nezbyvá než doufat, že z ní vzejde vítězně Život.

Poznámky

1] Cioran si například všímá, že obavy z maďarských ambic na znovudobytí Sedmihradska zpod rumunské nadvlády jsou v prvé řadě projevem rumunské vnitřní slabosti: „Pěstujeme si nepřijatelnou iluzi, že mezinárodní politika dokáže vykompenzovat vnitřní slabost. Ve skutečnosti se však hodnota těchto vnějších vztahů v jádru odvíjí právě od naší vnitřní síly.“ (str. 171) Klasický hitlerovský argument.

2] Na jiném místě zase Cioran ve jménu snadno srozumitelné *Realpolitik* odsuzuje přílišné

spoléhání se na vratké spojenectví s Francií i sympatie k „bratrskému latinskému národu“ Itálii, která tehdy podporovala Maďarsko: „Co se týče pokrevního a rasového pouta, kdo dokáže říct, kolik iluzí se v této víře skrývá?“ (str. 172) A skutečně – záměna jazykové blízkosti s pokrevním příbuzenstvím není ničím výjimečným.

Úvaha Guillaume Durochera **Between Buddha & Führer: The Young Cioran on Germany** vyšla na stránkách Counter-Currents Publishing 7. března 2019.